

KATILIM SİGORTACILIĞI YÖNETMELİĞİ PERSPEKTİFİNDE İSLAMİ SİGORTACILIĞIN GELİŞİMİ

Muhammed Hadin ÖNER

Öğretim Görevlisi, Aksaray Üniversitesi
hadinoner@aksaray.edu.tr

ÖZET

Dünya’da ve Türkiye’de son zamanlarda İslami Finans uygulamaları ve ürünleri ciddi bir büyüme ivmesi yakalamıştır. İslâm hukukçularının uzun çalışmaları neticesinde finansal ürünler, İslami prensiplere uygun bir şekilde uygulamaya konulmuştur. Bu finansal ürünlerden sigortacılık uygulamaları da 1980’lerden itibaren Tekâfûl olarak ortaya çıkmıştır. Tekâfûl, klasik sigortacılıkta yer alan faiz, garar ve kumar benzeri uygulamaların yer aldığı sistemden ayrı olarak, İslami prensiplere uygun hale getirilmiş sigortacılık kavramıdır. Tekâfûl, risk transferinden ziyade risk paylaşımını esas alan ve yardımlaşmaya dayanan bir sigortacılık sistemidir. Türkiye’de Katılım Bankaları, bankacılık ürünleri yanında müşterilerine sigortacılık hizmetleri de vermek durumundadır. Türkiye’de İslami prensiplere uygun ilk sigorta şirketi 2009 yılında faaliyete geçmiştir. Ancak Tekâfûl uygulamaları, ülkemizdeki İslami Bankacılık sektörünün büyüme ivmesinden uzak bir gelişim seyretmiştir. Türkiye’deki Tekâfûl uygulamaları, hukuki bağlamda bir sakınca taşımamasına rağmen, İslami sigortacılığın yasal zeminin bulunmaması ve İslami sigortacılık sektörünün yeterince korunamamasından dolayı fazla gelişmemiştir. 5684 sayılı Sigortacılık Kanununda faizsiz sigortacılık sistemine dair olumlu ya da olumsuz herhangi bir düzenleyici hükmün bulunmaması, sistemin geleceğine dair belirsizlikleri öne çıkarmıştır. Bu durum faizsiz sigorta sisteminin gelişimi hususunda ki en önemli engellerden biri olarak değerlendirilmektedir. Bu değerlendirmeler ve uzun tartışmalar sonucunda Kamu Otoritesi 20 Eylül 2017 tarih ve 30186 Sayı ile “Katılım Sigortacılığı ve Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik” resmi gazete yayınlamıştır.

Bu çalışmamızın amacı: İslami finans enstrümanlarından Tekâfûl’ün, Türkiyede “Katılım Sigortacılığı” olarak mevzuata girmesi neticesinde sektörün büyüme beklentisi ve trendi hakkında bilgi vermektir.

Anahtar Kelimeler: İslami Sigortacılık, Tekâfûl, İslami Finans, Katılım Bankacılığı.

DEVELOPMENT OF ISLAMIC INSURANCE FROM THE PERSPECTIVE OF PARTICIPATION INSURANCE REGULATION

ABSTRACT

Recently the Islamic Financial applications and products have grown tremendously within Turkey and worldwide. After long years of research by Islamic jurists, the financial products has been adapted to Islamic principles. Insurance applications has also been derived from these financial products after the 1980’s, named as Tekâfûl. Tekâfûl is an insurance term adapted to Islamic principles. It is a totally different application compared to rent, garar and gambling. Tekâfûl, is an insurance system based on risk share & solidarity rather than risk transfer. In Turkey, participation banks, offer its customers not only banking products but also insurance services. The first insurance company which is adapted to Islamic principles was founded in 2009. However, this Tekâfûl applications, has not shown growth within the Islamic Banking.

Despite the fact that, there are no legal obstacles, Tekâfûl applications has not grown within Turkey because there are no legal base for Islamic insurance and no protective laws for this sector of Islamic insurance. Due to lack of regulator legislation within the law 5684 of Insurance, its future has faced a great uncertainty. This is the main obstacle for development of the interest free insurance system. These evaluations and long discussions are published in formal paper of Public Authority 20 September 2017 and 30186 number and “Participation insurance and Working method and Rudiments”.

The purpose of this work: is to inform about the growth expectations of Islamic financial product, Tekâfûl.

Keywords: İslamic Insurance, Tekâfûl, İslamic Finance, Participation Banking.

GİRİŞ

Securite kelimesi aslen İtalyanca olup "bireyin kendisini güvende hissetmesi, güvence" gibi anlamlara gelmektedir. Türkçe 'ye "sigorta" olarak geçen bu kelime ile aynı anlama gelen İngilizce'de security veya insurance, Fransızca'da assurance, Almanca'da versicherung kelimeleri kullanılır. İslam hukuk literatüründe ise ilk defa İbn-i Abidin tarafından sevkere kelimesiyle sigortadan söz edilmiş olup (Reddû'l muhtar, IV, 170), günümüz hukuk ve fıkıh çalışmalarında Arap dilinde sigorta "güven telkin etmek ve güvence vermek" anlamlarındaki te'min kelimesiyle ifade edilmektedir. (Dalgın, 2009)

İnsanlar, gündelik yaşamlarında bir dizi tehlike ve risklerle yaşamak zorundadırlar. Bu riskler, ekonominin gelişmesiyle birlikte daha fazla artmış ve maddi-manevi kayıpları ciddi boyutlara ulaşmıştır. Muhtemel bu risklerden ve risklerin olumsuz ekonomik etkilerinden korunmak amacıyla çeşitli yöntemler geliştirilmiştir. Bu yöntemler değişik türleriyle birçok toplumda görülmüş, modern ve teknik anlamıyla sigorta sisteminin doğuşuyla da geniş bir yaygınlık kazanmıştır. Bu sistemin temel amacı, aynı tehlikelere maruz kalan bireylerin tek başlarına altından kalkamayacakları zararları bu sisteme dâhil olan kişilere dağıtmaktır. Yani risk paylaşımı sigorta sisteminin esasını oluşturmaktadır.

Çağdaş finans literatüründe sigorta, aynı türden tehlikeyle karşı karşıya olan kişilerin, belirli bir miktar para ödemesi yoluyla toplanan tutarın, sadece o tehlikenin gerçekleşmesi sonucu fiilen zarara uğrayanların zararını karşılamada kullanıldığı, bir risk transfer sistemi olarak bilinmektedir. (Baştürk, Çakmak, & Demirtaş, 2017) İslami hayat nizamını kendine rehber edinen insanlar, hayat tarzlarını Allah'ın emir ve yasaklarına göre düzenlerler. Bu emir ve yasaklar arasında çeşitli ekonomik ve mali hükümler de bulunmaktadır. Günümüzde kullanılan modern sigortacılık sisteminin de bu bağlamda bazı açılardan İslam hukukuyla çelişen yönleri bulunmaktadır. Müslümanlar; hem inançlarının gereklerine göre yaşamak hem de gerçekleşmesi muhtemel risklerden korunmak amacıyla sigortacılığa bir alternatif olarak tekâfûl sistemini geliştirmişlerdir. (Aslan, 2015)

Türkiye'de uygulanan İslami sigortacılık sistemi uzun süre yasal bir mevzuatı olmadan faaliyetlerine devam etmiştir. Her ne kadar hukuki olarak faaliyetlerinde bir sakınca olmamasına rağmen sektörün gelişimi açısından büyük bir problem oluşturmuştur. İslami sigortacılığın geleneksel sigortacılık faaliyetlerinin merkezinde yer alan faiz, risk, kumar, belirsizlik vb. gibi özelliklerden ayrılan yönleri olması nedeniyle kendine özgü bir yasal düzenleme ihtiyacının farkında olan Hazine Müsteşarlığı 20 Eylül 2017 tarihinde Katılım Sigortacılığı yönetmeliği yayınlamıştır. Yönetmeliğin amacı, katılım sigortacılığının işleyişi, gelişimi, sağlıklı takibi ve sistemin güvenilirliğinin sağlanması ile katılımcıların hak ve menfaatlerinin gözetilmesi açısından katılım sigortacılığı faaliyetine ilişkin usul ve esasları düzenlemek olarak belirlenmiştir. Ortak risk paylaşımıyla dayanışmayı esas alan ve faiz hassasiyeti nedeniyle geleneksel sigorta ürünlerine uzak duran vatandaşlara yönelik alternatif

model sunan “Katılım Sigortacılığı’nın İşleyişine İlişkin Usul ve Esaslar” bu yönetmelikle düzenlenmiştir.

Bu çalışmanın amacı, İslami Sigortacılık sisteminin genel işleyişini açıklamak ve Türkiye’deki katılım sigortacılığı uygulamalarının incelenerek, mantıksal analiz metotları ışığında Türkiye’deki Katılım Sigortacılığı sektörünün geleceğine dair fikir sunmaktır.

METODOLOJİ

Bu çalışmamızda, betimleyici ve ilişki arayıcı mantıksal analiz metotları kullanılmaktadır. Sigortacılık ve tekâfül konularında gerek ulusal gerekse uluslararası literatür taraması yapılmıştır. Öncelikle uluslararası kaynaklarda tekâfül sigortacılığı ile ilgili kaynaklar taratılmış, sonrasında da Türkiye’deki ki kaynaklar incelenmiştir. Türkiye’deki ve dünyadaki İslami sigortacılığa bakış açısı ele alınmış olup sigorta uygulamaları ve bu uygulamalarda karşılaşılan sorunları kapsamlı olarak incelenmiştir.

Bu araştırmalar kapsamında Scopus veri tabanında yabancı literatür taraması yapılmıştır. Buna göre “Tekâfül” olarak yapılan aramada 150 adet makale, 5 adet kitap ve 38 adet doküman, “İslamic Insurance” olarak yapılan aramada 70 adet makale, 4 adet kitap ve 12 adet dokümana ulaşılmıştır. Türkçe literatür araştırması için de “İslami Sigortacılık” olarak yapılan aramada 3 adet makale, 1 yüksek lisans tezi, 3 adet kitap, “Tekâfül” olarak yapılan taramada 4 makale, 2 yüksek lisans tezi, 1 adet kitap tespit edilmiştir. İslami Sigortacılık ve Tekâfül araştırma alanında yeterli düzeyde yabancı yayın bulunurken Türkçe literatürde yeterli düzeyde çalışmanın olmadığı görülmektedir. Bu makalemizde de kuşkusuz yaptığımız çalışmanın Türkçe literatüre olan katkısının önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çalışmamızda temel amaç, İslami sigortacılığa dair detaylı bir çalışma yapmak değildir. Mamafih bu husus ancak bir kitap çalışmasına konu edilebilecek düzeyde kapsamlı bir değerlendirme ve analizi gerektirmektedir. Buradaki temel amaç, resmi gazetede yayınlanan “Katılım Sigortacılığı ve Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik” neticesinde önümüzdeki yıllarda İslami sigortacılığı bekleyen durumu analiz edilebilmektir.

Bu amaca yönelik olarak öncelikle, İslami sigortacılık ile ilgili genel tanımlamalar yapılarak katılım sigortacılığının Türkiye’deki uygulamaları ve sorunları değerlendirilerek, katılım bankacılığı yönetmeliğinin getirdiği yenilikler ve uygulamaları analiz edilmeye çalışılmaktadır.

1. SİGORTA KAVRAMI VE TARİHÇESİ

Aynı rizikonun tehdidi altında bulunan kişiler ancak bir organizasyon aracılığıyla bir araya getirilebilirler. Bu organizasyon sigortadır. Sigorta, en basit anlamda, ileride meydana gelme olasılığı bulunan tehlikeden doğacak zararın giderilmesinin, önceden yapılan ödemeler (prim) karşılığında güvence altına alınmasıdır. (Güvel & Güvel, 2010) İnsanlar sigortacılık sayesinde geleceğe güvenle bakabilmektedirler.

Türk Ticaret Kanunu’nun altıncı kitabı olan Sigorta Hukuku kısmında sigorta şöyle tanımlanmaktadır:

Sigorta sözleşmesi, sigortacının bir prim karşılığında, kişinin para ile ölçülebilir bir menfaatini zarara uğratan bir tehlikenin(bir rizikonun), meydana gelmesi halinde tazminat vermeyi yahut bir veya birkaç kimsenin hayat müddetleri sebebiyle veya hayatlarında meydana gelen belli bir takım hadiseler dolayısıyla bir para ödemeyi veya diğer edimlerde bulunmayı yükümlendiği sözleşmelerdir. (6102 Sayılı TTK)

Daha makro perspektif ile bakılacak olursa sigorta, benzer risklerin bir araya getirilip paylaşılması sayesinde risklerin azaltılması sayesinde normalde karşılanamayacak parasal kayıpların tazmin edilmesine yönelik ekonomik araç olarak tanımlanabilir. (Çipil, 2013)

Sigorta sektörü, insanlara güven vermesinin yanında ekonomik işlevi ile de finansal sistemin önemli bir unsurudur. Sigortacılık sisteminin olmaması durumunda sermayedar, elinde bulunan sermayenin büyük bir kısmını ihtiyat için ayırmakta, gelecekte oluşabilecek zararlar da kendi zararını tazmin edecek kudrette olmayı arzu etmektedir. Ancak sigorta sektörü sayesinde toplanan primler ekonomik yatırımlarda değerlendirilerek hem vergi, hem istihdam açısından ülke ekonomisine katkısının yanı sıra sigortalılara güven vermektedir. (Çalık, 2011)

Bunun yanı sıra sigortanın genel işlevlerini aşağıdaki şekildedir:

- Sigorta, bir dayanışma işlemleri organizasyonudur.
- Sigorta güven sağlar.
- Sigorta girişimcinin yatırım kararlarını olumlu etkiler.
- Sigorta, girişimcinin daha ucuz fiyata yatırım sermayesi bulmasını sağlar.
- Riziko karşılığı atıl tutulan sermaye miktarını en aza indirir.
- Sigorta, fiyatların daha gerçekçi düzeyde oluşmasını sağlar.
- Sigorta güvencesi, girişimcinin kredi bulmasını kolaylaştırır.
- Sigorta önleyici önlemleri geliştirir. (Güvel & Güvel, 2010)

Dünya’da sigortacılığın tarihi, milattan önce 2250 yıllarında Babil İmparatorluğuna kadar dayanmaktadır. O dönem ki sigortacılık uygulaması ile günümüzdeki modern anlamdaki sigortacılık mantığı büyük ölçüde örtüşmektedir. (Altıntaş, 2016) Bugünkü sigortacılık anlayışının başlangıcı sayılan sigorta işlemlerine, 14.üncü yüzyılda rastlanıldı. Modern Sigortacılığın temelinin 14. ve 15. yüzyıllarda denizcilik (nakliyat) sigortası ile birlikte atıldığı söylenebilmektedir. (Çalık, 2011)

Türkiye’de sigortacılığın temeli 19.yy itibariyle atılmaya başlanmıştır. Sigortacılık Osmanlı İmparatorluğu döneminde pek fazla gelişme bulamamıştır. Bu dönemler de ilk olarak 1860 tarihli Ticaret Kanunname-i Hümayun’un 29.maddesinde sigorta ile ilgili hukuki düzenleme yapılmıştır. 1864 tarihli Ticaret-i Bahriye Kanunu’nda da sigortacılıkla ilgili bir hüküm yer almıştır. İlk sigorta şirketleri ise, İstanbul’daki büyük yangınların etkisiyle, 1872 yılında İngilizler tarafından kurulan Sun, Northern ve North British şirketleridir. 1878 yılında da “La Fonciere” adlı Fransız sigorta şirketi İstanbul’da acentelik kurmuştur.1893’te Düyun-u Umumiye İdarelerine bağlı sermayedarlar tarafından “Osmanlı Umum Sigorta Şirketi” kurulmuştur. (Güvel & Güvel, 2010)

Ülkemizdeki sigortacılık faaliyetlerinin tarihini genel bir sınıflandırma altında dört ana döneme ayırabiliriz. Modern anlamda sigortacılık olmamakla birlikte sigorta benzeri bir takım

basit uygulamaların görüldüğü Antik Dönem, 19.yüzyıldan itibaren bugünkü anlamıyla sigortacılık faaliyetlerini ilk kez görülmeye başlandığı ve yabancı sigorta şirketlerinin hâkimiyetinde olan Başlangıç Dönemi, ülkemizde sigortacılığın köklenmeye başladığı ve yerli sigorta şirketlerinin sayısının arttığı Gelişme Dönemi ve son olarak tarife sisteminin serbestleştiği, sigortacılığın ivme kazandığı ve günümüzde devam eden Atılım Dönemi. (Çipil, 2013)

2. TEKÂFÜL SİGORTA SİSTEMİ

İslam hukukunda ilk defa sigortadan bahseden, Muhammed Bin Abidin olmuştur. İbn-i Abidin Reddü'l Muhtar adlı kitabında, o zamanlar Avrupa da, mal ithal eden tüccarlar yoluyla yayılmış olan deniz sigortasından bahsetmiştir. Daha sonraları islami finans literatüründe sigortacılık, Tekâfül adı ile anılmaya başlanmıştır. (Vehbe & Armağan, 1973)

Tekâfül kavramı, karşılıklı güven ve dayanışma anlamlarına gelmektedir. (Üstün, 2014) Türkçe de ise bu kelime tekeffül yani bir şeyin sorumluluğunu üstlenme, kefil olma, yükümlenme şeklinde yer almaktadır. (<http://tdk.gov.tr/>). Sigortacılık terminolojisinde tekâfül “İslami sigorta” olarak tanımlanabilir. Temel kaynağı Kuran-ı Kerim olan, buna ek olarak sünnetler ve içtihatlardan oluşan Tekâfül Sigorta Sistemi, faizli ekonomik ve finansal uygulamalar olmak üzere, spekülasyon ve belirsizlik içeren uygulamalar ile haram sayılan faaliyetlerden uzak bir sistem üzerine kurulmuştur. (Altıntaş, 2016)

Tekâfül Sigorta Sisteminin temel ilkeleri şu şekildedir:

- Yardımlaşma unsurunun/amacının bulunması,
- Sermayedar ve sigortalılardan toplanan primlerin faiz dışı piyasa enstrümanları ile değerlendirilmesi,
- Sigorta teminatı verilen konularda gayri ahlaki ya da meşru görülmeyen vb. iktisadi kıymetler için seçici davranma. (Acar, 2018)

İslam hukuku açısından baktığımız zaman insanların karşılaşılabilecek risklere karşı önlem almasının gerekli olduğu ile ilgili ayet ve hadisler vardır. Bunlardan biri tevekkülün, önlem alındıktan sonra olması gerektiği ile ilgilidir. Hatta Hz. Muhammed (S.A.V) zamanında “akile” adıyla bilinen ölüm ve sakat kalma durumlarına karşı oluşturulan fondan bu zararların teminin sağlandığıyla ilgili bir uygulamanın varlığı da bilinmektedir Günümüzde finans literatüründe tekâfül, uluslararası literatürdeki adıyla tekâfül, İslami sigortacılığı ifade etmek için kullanılmaktadır. (Hacak, 2006)

İslami Finans Kuruluşları ve Muhasebe ve Denetim Kuruluşu (AAOIFI)'nin hazırlamış olduğu İslami sigortacılık konusunun yer aldığı 26 numaralı standartta İslami sigortacılık “ Belirli risklere maruz kalan şahısların bu risklerin gerçekleşmesi sonucu ortaya çıkacak zararların telafi edilmesi üzerine yapılan anlaşmalardır.” şeklinde tanımlanmıştır. İslami sigortacılıkta, İslam ekonomisinin temel argümanlarından olan nimet-külfet paylaşımı mantalitesi ile riskin paylaşılması düşüncesi vardır. İslami sigortacılıkta, katılımcılar bir araya gelerek belirli bir meblağ para toplarlar. Katılımcılar arasından biri herhangi bir zarara uğradığı zaman bu fon tarafından ilgili kişinin zararı tazmin edilir. Ayrıca sigorta şirketleri tarafından

toplanan bu fonlar İslami prensiplere uygun olarak çeşitli yatırım araçlarında değerlendirilir. (AAOIFI, 2015)

Karşılıklılık esasına dayanan bu sistem, aynı tehlikeyle karşılaşan bireylerin belirli bir meblâğ ödeyerek sisteme üye olmaları yoluyla kurulur. Üyelerden herhangi birisi, tehlike sonucunda zarara maruz kalınca, toplanan meblâğdan o kişinin zararı karşılanır. Toplanan meblâğın zararların karşılanması için yeterli olmaması halinde, meblâğın artırılması yoluna gidilir. Hasar tazminatları ödendikten sonra artan olursa ya üyelere iade edilir veya gelecek için ihtiyat olarak saklanır. (Üstün, 2014)

Tekâfül Sigorta Sisteminin çeşitli modelleri olup her modelinin kendine has çalışma şekli bulunmaktadır. Bu modeller en yaygın olarak vekâlet, mudarebe ve bu iki modelin birleşiminden oluşan karma tekâfül sistemidir. Vekâlet sisteminde tekâfül şirketi katılımcıdan vekâlet ücretini peşin almaktadır. İlgili fondan gerekli harcamalar yapıldıktan sonra kalan fonlar İslami prensiplere uygun olarak yatırım araçlarında değerlendirilmektedir. Ayrıca dönem sonunda kalan fon fazlası anlaşmaya bağlı olarak katılımcılara dağıtılmakta veya bir sonraki seneye devretmektedir. Mudarebe tekâfül sisteminde ilgili tekâfül şirketi başlangıçta vekâlet ücreti almamaktadır. Sadece vekâlet sistemi kullanılıyorsa tekâfül şirketi fonlarından değerlendirildiği yatırım araçlarından elde edilen kardan herhangi bir pay almamaktadır. Karma tekâfül sisteminde ise hem ilgili fonlardan elde edilen kardan pay hem de başlangıçta bir vekâlet ücreti alınmaktadır. Sektörde en yaygın kullanılan modeller yukarıda bahsi geçen üç sistemdir. (Aslan & Durmuş, 2015)

Tekâfül Sigorta Sistemi ayrıca kendi içerisinde aile tekâfülü (family tekâfül) ve genel tekâfül (general tekâfül) olarak ikiye ayrılmaktadır. Konvansiyonel sigortacılık sistemi ile karşılaştırılacak olursa genel tekâfül sistemi elementer (hayatdışı) sigortacılığın bir alternatifi, aile tekâfülü ise hayat sigortacılığının bir alternatifi olarak görülmektedir. Ancak her iki sistemde faizsizlik prensiplerine göre çalışmaktadır. (Aslan, 2015)

Tekâfül Sigorta Sisteminde katılımcıların gönüllülüğü temeldir. Bu sebepten ötürü toplanan katkı payları, konvansiyonel sigortacılık sistemindeki primlerden ayrı olarak bağış yani teberru olarak belirtilir. Toplanan bu fonların sahipleri ilgili katılımcılar olup fonlar İslami prensiplere uygun olarak Sigorta şirketleri tarafından değerlendirilmektedir. (Aslan, 2015)

Tekâfül Sigorta Sisteminin temel amacı, ileride doğacak muhtemel rizikoların zararlarını minimize etmek veya bu risklerin bireylerin hayatlarını etkilemesine izin vermeden hasarların telafisini sağlamak için bireyleri bir araya getirmektedir. (Çalık, 2011) Bu sistemde, amaç kâr elde etmek değil, bir riskin bir diğeri hesabına üstlenilmesi prensibi ile müşterek garantinin sağlanmasıdır. (Selçuk, 2015)

Tekâfül Sigorta Sistemi, konvansiyonel sigortacılık anlayışından işleyiş olarak temel farkı İslami kurallara uygun şekilde risk paylaşımı ve faizsizlik prensibi ile toplanan fonların yönetilmesidir. Ayrıca, sigortacılığın reasürans yoluyla elde ettiği komisyon kazançları değerlemeye alındığı için, reasürans firmalarınca re-tekâfül sistemi de kurulmuştur. Yani reasürans kazançları da İslami usullere göre nemalandırılarak komisyonlar bunun üzerinden sisteme dahil edilmektedir. (Dede, 2017)

Tekâfûl Sigortacılık Sisteminde sigortayı yapan şirket, İslami kurallara göre işlettiği fonlardan bir kâr elde etmesi halinde bu kârdan üyelere de pay vermektedir. Bu sistemde her üye diğer üyelerin karşılaşacağı belirtilen zararlara kefil olmaktadır. Bu şekilde müşterek bir kefalet söz konusu olup üye olan bireylerin zararı ortaklaşa karşılanmaktadır. Tekâfûl'de kefalet asli bir unsur olup kefiller ortaya çıkan zararın tamamını mal sahibi ile birlikte öderler. Bu yapılan kefalet akdinde beklenen herhangi bir karşılık yoktur. Halbuki konvansiyonel sigortacılık sisteminde bir karşılık beklentisi vardır. (Yazıcı, 2015)

Günümüzde tekâfûl sigortacılığının hızla büyüyüp yaygınlaşması, konvansiyonel sigortacılığa bir alternatif olarak İslam dünyasında kabul görmüştür. Tekâfûl sigortası ile dini hassasiyeti olan Müslümanların faiz ile ilgili endişeleri önemli ölçüde giderilmiştir. Konvansiyonel sigortacılıktan uzak duran bu kesimi bir şekilde sigortacılık sisteminde dâhil eden tekâfûl sigortacılığı, İslam ülkelerinin yanında Batı ülkelerinde de uygulama alanı bulmuştur. (Yazıcı, 2015)

2.1. Dünya'da Tekâfûl Sigorta Sistemi

İslam'da sigorta konusuna, bünyesinde faiz, garar ve kumarın unsurlarını içerdiğinden dolayı şüpheyle bakılmıştır. (Aktepe, 2013) Belirsizlik ve şans konuları olduğundan dolayı sigortacılık rağbet görmemiş ve uygulama alanı bulamamıştır. Sigorta şirketlerine ödenen ücretler ve bunun karşılığında sağlanan fayda arasındaki eşitsizlik, primler karşılığı ödenen faizler bu şüpheleri artırmıştır. (Warde, 2000)

İslam toplumlarında, risk paylaşımının daha sınırlı düzeyde olması ve yardımlaşma esasıyla çözülmeye çalışılmış olmasının da etkisiyle sigortacılık, batıdaki gibi kurumsal bir yapı olarak görülmemiştir. 19.Yüzyılın sonlarına kadar İslâm toplumları için yeni bir finansal problem olan sigortanın hükmü de fıkıhçılar tarafından açıkça tartışılmamıştır. (Hacak, 2006)

Bu sebepten ötürü dünyada modern tekâfûl uygulamalarının geçmişi çok eskiye dayanmamaktadır. İlk tekâfûl uygulamaları Sudan'da 1979 yılında daha sonrasında da 1984 yılında Malezya'da uygulanmaya başlanmıştır. Son olarak Suudi Arabistan ve Orta Doğu ülkelerinde de yaygınlaşmaya başlamıştır. (Aslan, 2015)

Son yıllarda özellikle Ortadoğu'da tekâfûl sigorta şirketlerinin sayısında ciddi artış olmuştur. İslami sigortacılık prensiplerine uygun faaliyet gösteren bu şirketlerin bir kısmı sadece tekâfûl odaklı sigorta şirketleri iken, bazıları ise klasik anlamda sigorta ürünlerinin yanı sıra tekâfûl ürünleri de sunmaktadır. Tekâfûl şirketlerinin bir kısmı islami sigortacılık ürünleri sunmak amacıyla kurulurken, kimileri ise büyük sigorta gruplarının tekâfûl branşları olarak faaliyet gösterebilmektedir. Örneğin, Tekâfûl Malaysiaa sadece tekâfûl sigortacılığı için oluşturulmuş bir şirkettir. Diğer taraftan, Bahreyn'de faaliyette bulunan Allianz Takafulb ise ünlü Alman sigorta şirketleri grubu Allianz'ın tekâfûl hizmeti sunan bir şirkettir. Benzer şekilde, meşhur reasürans şirketi Swiss Re'nin re- tekâfûl hizmeti sunan SwissRetakafulc isimli bir uydu firması bulunmaktadır. (Altıntaş, 2016)

Günümüzde tekâfûl sigortacılık sistemi 33 İslam ülkesinde uygulanmaktadır. Tekâfûl uygulamalarının finansal gelişiminin son durumuna bakıldığında, 2017 yılında yayımlanan

Milliman Global Tekâfül Raporu verilerine göre tekâfül fonlarının toplamı 2015 yılı itibariyle 14,9 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Tekâfül sigortacılık sektörüne 2012- 2015 yılları arasında bakıldığında yüzde 14 oranına bir büyüme ivmesi yakaladığı görülmektedir. 2009 yılında 7 milyar seviyesinde olan tekâfül piyasası kısa bir sürede işlem hacmini ikiye katlamıştır. Tekâfül fonlarının coğrafi dağılımına bakıldığında ise yüzde 77'si GCC ülkelerinin (Suudi Arabistan, Kuveyt, Umman Sultanlığı, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri), yüzde 15'i Güneydoğu Asya ülkelerinin (Malezya, Endonezya, Brunei), yüzde 5'i Afrika (Sudan, Mısır, Kenya, Gambiya, Tunus) ve yüzde 3'ü ise diğer ülkelerin (Bangladeş, Pakistan, Türkiye, Sri Lanka, Suriye, Yemen, Ürdün) payına düştüğü görülmektedir. 2015 verilerine göre GCC ülkeleri 11,5 milyar dolar, Güneydoğu Asya ülkeleri 2,2 milyar dolar, Afrika 0,7 milyar dolar ve diğer ülkeler 0,5 milyar dolar fon büyüklüğüne sahiptirler. GCC ülkeleri arasında en büyük fon büyüklüğüne sahip ülkenin yüzde 85 ile Suudi Arabistan olduğu görülmektedir. Sahip olduğu 9,7 milyar dolarlık fon büyüklüğü ile Suudi Arabistan, İslami sigortacılık sektörünün lokomotif ülkelerindedir. Suudi Arabistan'ı yüzde 8 ile Birleşik Arap Emirlikleri izlemektedir. Güneydoğu Asya ülkelerinde ise; yüzde 62 ile Malezya ve yüzde 33 ile Endonezya en fazla fon büyüklüğüne sahip ülkelerdir. (Milliman Research Report, 2018)

Güncel finansal veriler incelendiğinde tekâfül piyasasının son beş yılda ciddi bir büyüme yakaladığı görülmektedir. Bu veriler ışığında ciddi bir potansiyel taşıyan tekâfül piyasasının ilerleyen dönemlerde daha da büyüyebileceği düşünülebilir. Tekâfül Sigortacılık Sistemini uygulayan ülkelerin büyük çoğunluğu yasal ve hukuki mevzuatlarını hâlihazırda netleştirdikleri için sektörün büyümesine öncülük yapmaktadırlar.

2.2. Türkiye'de Katılım Sigortacılığı Uygulamaları

Türkiye'de tekâfül sigortacılığının geçmişi çok uzak değildir. Bundan dolayı hâlihazırda Türkiye'de tekâfül sigortacılığı yapan çok az şirket vardır. Türkiye'de faaliyet gösteren bu şirketler katılım bankalarının yan kuruluşları olarak bilinmektedir. (Görmüş, 2018)

Tekâfül sigortacılığının yeni olmasına rağmen, faizsiz finans sektörünün büyümesine bağlı olarak katılım sigortacılığı da gelişmektedir. Kamu katılım bankalarının islami finans sektörüne girmesine bağlı olarak ilerleyen süreçlerde islami sigortacılık sektörünün daha hızlı büyüyeceği görüşü bulunmaktadır. Türkiye, İslam ülkeleri içerisinde nüfusu en kalabalık olan 8.ülkedir. Katılım sigortacılığı uluslararası boyutta da bu anlamda ciddi bir ivme yakalaması beklenilmektedir. Gerek yerel sigorta şirketlerinin varlığının artması, gerekse ulularası sermayenin bu alanda yatırım yapması bunun göstergesi olmuştur. (Sezal, 2017)

Türkiye'de katılım sigortacılığının büyümesi, katılım bankacılığının gelişimi ile doğru orantılıdır. Çünkü katılım sigortacılığı hizmetlerinin bireylere ulaştırılmasında ki en yaygın dağıtım kanalı katılım bankalarıdır. Bu kapsamda, müşterilerin kredi talepleri için başvurdukları katılım bankaları, katılım sigorta faaliyetlerinin de gelişimini hızlandırmaktadır. (Altıntaş, 2016)

2.3. Katılım Sigortacılığı Yönetmeliği

Katılım sigortacılığı, mevzuatta açıkça yer almamasına rağmen, bugüne kadar bazı sigorta şirketleri tarafından pencere usulü sigortacılık faaliyetlerini yürütmektedir. Pencere usulü, sigorta şirketinin ayrı bir şirket kurmaksızın katılım sigortacılığı faaliyetinde bulunmasını ifade etmektedir.(Resmi Gazete Geçici Madde 1) Diğer yandan, katılım sigortacılığı ile ilgili özel bir düzenleme bulunmaması uygulamada bir belirsizliğe yol açmakta ve sigorta şirketlerinin farklılık gösteren uygulamaları genel bir kurallar bütünü oluşmasına engel olmaktadır. Bir başka ifadeyle, konvansiyonel sigortacılık ile aralarında ciddi kavramsal farklılıklar bulunmasına rağmen, faizsiz sigorta sisteminin mevcut sigorta kanunu çerçevesinde faaliyetlerini sürdürmek zorunda kalması, sistemin gelişimini sınırlandıran önemli bir etmendir. Bu hususları dikkate alan Hazine Müsteşarlığı, hem bu alandaki faaliyetleri yasal bir zemine oturtmak hem de körfez sermayesini çekmek amacıyla bir düzenleme yapmıştır. Böylece, katılım sigortacılığı bu yönetmelik ile sigorta mevzuatında hukuki bir dayanak kazanmıştır.

Sektörün gelişmesi açısından Hazine Müsteşarlığı tarafından 20 Eylül 2017 tarih ve 30186 Sayı ile “Katılım Sigortacılığı ve Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik” resmi gazete yayınlamıştır.(Resmi Gazete)

Yönetmeliğin amacı ve kapsamı ilk madde de şu şekilde açıklanmıştır:

- 1) Bu Yönetmeliğin amacı, katılım sigortacılığının işleyişi, gelişimi, sağlıklı takibi ve sistemin güvenilirliğinin sağlanması ile katılımcıların hak ve menfaatlerinin gözetilmesi açısından katılım sigortacılığı faaliyetine ilişkin usul ve esasları düzenlemektir.
- 2) Bu Yönetmelikte hüküm bulunmayan hallerde sigortacılık mevzuatının ilgili hükümleri uygulanır.
- 3) Bu Yönetmelik, Türkiye’de katılım sigortacılığı alanında faaliyet gösteren sigorta şirketleri ile katılım sigortacılığı sistemine dahil gerçek ve tüzel kişileri kapsar. (Madde 1)

Yönetmeliğin 3.maddesinde ise, katılım sigortacılığı faaliyetinde bulunacak olan sigorta şirketleri 3 model çerçevesinde faaliyette bulunabilecektir. Bunlar :

Mudarebe Yönetim Modeli: Şirketin, risk fonunun yönetimi ile ilgili diğer teknik ve yasal işlemleri karşılığında aldığı yönetim ücretinin emek sermaye ortaklığı çerçevesinde kâr paylaşımı esasına göre belirlendiği şirket yönetim modelidir.

Vekâlet Yönetim Modeli: Şirketin, risk fonunun yönetimi ile sigortayla ilgili diğer teknik ve yasal işlemleri karşılığında vekâlet ücreti aldığı şirket yönetim modelidir.

Vekâlet/Mudarebe Karması (Hibrit) Model: Şirketin, risk fonu yönetimi ile sigorta ile ilgili diğer teknik ve yasal işlemler karşılığında vekâlet ücreti aldığı, teknik kârın tamamının katılımcılara dağıtıldığı fakat yatırım kârının katılımcı ile şirket arasında önceden belirlenmiş bir oran üzerinden paylaşıldığı modeldir. (Madde 3)

Katılım sigortacılığı faaliyetinde bulunacak şirketlerin bir danışma kurulu oluşturması zorunludur. ‘‘Katılım sigortacılığı faaliyetinde bulunan şirketler, yaptıkları faaliyetlerin katılım sigortacılığı ile katılım finans ilkelerine uygunluğunun sağlanması ve takibi maksadıyla şirket bünyesinde danışma komitesi oluşturur veya söz konusu faaliyeti dışarıdan hizmet alımı ile

gerçekleştirir.” (Madde 8). Danışma Komiteleri'nin esas amacı şirketin yatırım faaliyetlerinin, uygulanan politika ve prosedürlerin, katılım reasüransı ve reasürans alınmasının, Katılım finans ve katılım sigortacılığı ilke ve uygulamalarının katılım finans ilkelerine uygunluğuna ilişkin değerlendirme yapmak ve onay vermektir. Bu komiteler ilgili sigorta şirketlerinin yönetim kurullarına bağlı organlar olmakla birlikte bağımsız birer denetçi gibi davranmaları beklenmektedir. Şirketin yapmış olduğu tüm finansal işlemlerin İslam Hukuku'na ve katılım finansmanı prensiplerine uygun olup olmadığını denetleyen ve uygun görmediği durumlarda ilgili işlemleri, politikaları iptal etme yükümlülüğüne sahip yaptırım gücü yüksek olan yarı-bağımsız organlardır. Her şirket için kurulması zorunlu olan bu organlarda görev alan üye bilgilerinin Yönetmelik Md. 8 (5) uyarınca şirket internet sitesinde yayınlanması zorunluluğu getirilmiştir.

Katılım sigortacılık alanında faaliyet göstermek isteyen sigorta şirketlerinin aşağıdaki hususlara dikkat etmeleri gerekecektir.

- Sigorta şirketleri ("Şirketler"), katılımcıların ödediği katkı primleri ile buna ilişkin gelirlerin biriktirilmesi ve tazminat ve/veya birikim ödemeleri ile yasal yükümlülükler de dâhil olmak üzere yapılan harcama ve giderlerin karşılanması için bir risk fonu ("Fon") oluşturacak.
- Şirketler, faaliyetlerinin faizsiz sigortacılık ve bankacılık ilkelerine uygunluğunun sağlanması ve takibi amacıyla, şirket yönetim kuruluna bağlı olarak faaliyet gösterecek ve bağımsız şekilde karar alacak bir Danışma Komitesi ("Komite") oluşturacak veya bu hizmeti dışarıdan hizmet alımı ile yürütecek.
- Şirketler'in Fon'un risklerini yönetmek amacıyla reasürans ve/veya katılım reasürans koruması satın almaları durumunda, buna ilişkin Komite'nin onayının alınması ve katılımcıların bu hususta bilgilendirilmesi gerekecek.
- Şirketler, Yönetmelik'te belirtilen yönetim modellerine (mudarebe, vekalet ve/veya hibrit vs.) veya Komite tarafından onaylanan başka bir yönetim modeline uygun olarak faaliyette bulunabilecek ve hangi yönetim modelinin uygulanacağını sigorta sözleşmesinde açıkça belirtecek.
- Şirketler, fonlarını yönlendirdikleri yatırım araçlarının durumuna, tutarına ve getiri sonuçlarına ilişkin bilgileri yıllık faaliyet raporlarında yayınlayacaktır.
- Fon yöneticisi olan Şirketler, katılım sigortacılığı alanında sundukları her bir ürünün her bir riske yönelik olarak doğru fiyatlandırılmasını sağlamakla yükümlü olacaktır. Fon, yasal ve idari yükümlülüklerini yerine getirmekte yetersiz kalır ve reasürans ve katılım reasüransı korumaları yetmezse, Şirketlerin yaşanan açığı likidite imkanı yoluyla kapatmaları gerekecek. Bu imkân karşılığında geri alınacak tutar, internet sitelerinde duyurulacak.
- Şirketler, katılımcıların katkılarından oluşan Fon ile sermayedarlarının fonunu ayrı yönetecekler.
- Sigorta faaliyetleri ile ilgili bütün masraf ve komisyonlar katılımcılar adına Şirketler tarafından Fon üzerinden karşılanacak ve Şirketler, Fon'un gelir ve harcama kalemlerini yıllık dönemler itibarıyla internet sitesinde duyuracak.

- Şirketler, her dönem sonunda katılım ilkelerine uygun olarak bakiye hesaplaması yapacak ve Fon'da oluşan açık veya fazlayı internet sitelerinde duyuracak. Bakiye fazlası olması durumunda bu bakiyenin;
 - Katkı primlerinin düşürülmesi için kullanılması,
 - Gelecekteki öngörülemez riskler için ihtiyat fonunun ayrılması,
 - Tamamen ya da kısmen katılımcılar arasında paylaşılması mümkündür.
- İhtiyat fonu ayrılması durumunda, bu fon hiçbir surette Şirketler'in sermayedarlarına/üyelerine kar payı olarak dağıtılamayacak ve dağıtılabılır bakiye hesabında dikkate alınmayacaktır.

SONUÇ

Son yıllarda faizsiz bankacılığın yükselişine paralel olarak, faizsiz sigortacılığa talep giderek artmaktadır. Tekâfül Sigortacılık Sistemi, İslami esaslara göre çalışan bir sistemdir. Temel argümanı ortaklık, yardımlaşma ve faizsizlik esasına dayanmaktadır. Türkiye'de faizsizlik prensipleri ile sigortacılık faaliyetlerine devam eden az sayıda sigorta şirketi olmasına rağmen, faizsiz sigortacılık genel olarak hukuki anlamda düzenlenmemiş bir alan teşkil etmekteydi. Yeni yönetmelikle katılım sigortacılığı yasal bir altyapıya kavuşmuştur. Yönetmelik, sektör açısından önemli bir açılım geliştirmiştir. Bu açılım sayesinde ilerleyen dönemlerde aşağıdaki gelişmelerin olması beklenmektedir:

- Katılım Sigortacılığı Yönetmeliğinin, faizsiz sigortacılığın yoğun bir şekilde gerçekleştirildiği ülkelerdeki yatırımcıları Türkiye'ye çekerek, sigortacılık alanında yatırımcı çeşitliliği sağlayacaktır.
- Yönetmeliğin faizsizlik prensiplerine pozitif nitelikteki olumlu katkıları ile Katılım Sigortasının uygulamasında küresel piyasa standartlarının yakalanması hedeflenmektedir. Bu yaklaşım mali piyasalar için güven verici bir gelişme olarak görülmektedir.
- Ülkemizdeki Katılım Sigortacılığı sektörünün global pazarda rekabetçiliğinin mali piyasanın hukuki çerçeveye oturtulmuş olması ve toplanan prim cirosunun artış göstererek global piyasalarla rekabetçi bir sayıya ulaşması hedeflenmektedir.
- Katılım sigortacılığı sektörünün ihtiyacı olan güven konusu çözülmüş olacaktır. Hem sektör büyüyecek hem de bu kesim, sigorta güvencesine girerek ani ve beklenmedik hasarların, kazaların ve zararların önüne geçilebilecektir.
- Katılım sigortacılığının gelişmesiyle bu sektörde faaliyet gösteren şirketlerin, üstlenmiş oldukları risklerinin bir kısmını devredebilecekleri Re-tekâfül şirketlerine (katılım finansmanı prensiplerine uygun çalışan reasürans şirketleri) ihtiyaç duymaları kaçınılmaz gözükmektedir.
- Devletin katılım bankacılığında planladığı yeni yatırımlarla birlikte katılım sigortacılığı ciddi ivme kazanacaktır. Katılım Sigorta Sisteminin, henüz olgunlaşma aşamasında olmasına rağmen, kısa ve orta vadede katılım bankacılığında olduğu gibi ciddi bir yükseliş eğilimi yakalaması beklenmektedir.

Katılım sigortacılığının yasal zemini ilk defa Katılım Sigortacılığı Yönetmeliği ile oluşturulmuştur. Ancak sektörün yaygınlaşması ve büyümesi için, kendine has kanunun uzun vadede planlanması daha sağlıklı olacaktır. Kanun ile koruma altına alınacak sektör, diğer ülkelerdeki şirketlerin büyüme ivmesini yakalayacaktır.

KAYNAKÇA

- AAOIFI. (2015). *AAOIFI*. Manama, Bahrain: Dar AlMaiman.
- Acar, O. Dr. Okan Acar'ın İnternet Sitesi. Dr. Okan Acar'ın İnternet Sitesi: <http://www.okanacar.com/2012/10/tekaful-takaful-veya-islami-sigorta.html> adresinden alındı. (Erişim Tarihi : 15.07.2018)
- Aktepe, İ. E. (2013). *Sorularla Katılım Bankacılığı*. İstanbul: TKBB Yayınları.
- Altıntaş, K. M. (2016). Katılım Bankacılığı Çerçevesinde Alternatif Bir Sigorta Sistemi : Tekâfül Sigorta Sisteminin Türkiye'de Uygulanabilirliği. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 115-142.
- Aslan, H. (2015). Türkiye'de Tekâfül (İslami Sigorta) Uygulamaları: Problemler ve Çözüm Önerileri. *Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi*, 93-117.
- Aslan, H., & Durmuş, M. E. (2015). İslami Sigortacılık (Tekâfül): Yöneticilerin Perspektifinden Türkiye Uygulaması. *International Congress on Islamic Economics and Finance*, (s. 17-29). Sakarya.
- Baştürk, F. H., Çakmak, D., & Demirtaş, B. (2017). *Sigortacılığa Giriş*. Ankara: Bankacılık Akademisi Yayınları.
- Çalık, A. (2011). Tekâfül Sigorta Sistemi ve Katılım Bankalarında Uygulanabilirliği. Van: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Çipil, M. (2013). *Risk Yönetimi & Sigortacılık*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Dalgın, N. (2009). Sigorta. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.
- Dede, K. (2017). *Katılım Bankalarında Hazine Ürünleri ve Sermaye Piyasası Uygulamaları*. İstanbul: TKBB Yayınları.
- Erdal, F., & Erdal, L. (2012). *Sigortacılığın Genel İlkeleri ve Yapıları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayını.
- Görmüş, Ş. (2018). *Yeni Başlayanlar İçin İslâmi Finans*. İstanbul: Pesa Yayınları.
- Güvel, E. A., & Güvel, A. Ö. (2010). *Sigortacılık*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Hacak, H. (2006). İslâm Hukukunda Sigorta ve Fıkıh Bilginlerinin Sigortaya Yaklaşımının Genel Bir Değerlendirmesi. *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 21-50.
- Milliman Research Report. *Global Takaful Report 2017*. <http://ae.milliman.com/uploadedFiles/insight/2017/Takaful-2017-full-report.pdf> adresinden alındı. (Erişim Tarihi : 15.07.2018)
- Selçuk, M. (2015). İslâmî Bir Sigorta Deneyimi Olarak Tekâfül. *IV. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi - Bildiriler Kitabı IV* (s. 349-358). Kütahya: İlmî Etüdler Derneği.
- Sezal, L. (2017). Türkiye Sigortacılık Sektörünün Değerlendirilmesi ve Faizsiz Sigortacılık Sisteminin Uygulanabilirliği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1156-1167.
- Üstün, Y. (2014). Sigorta, Tekâfül ve Kooperatif Sigortacılığı. *Karınca Dergisi*, 1-12.
- Vehbe, T., & Armağan, S. (1973). Çağdaş Hukukta ve İslam Hukukunda Sigorta. *İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 85-101.
- Warde, İ. (2000). *Islamic Finance in the Global Economy*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Yazıcı, S. (2015). Tekâful Sigortacılığında Ürün Geliştirme. İstanbul: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.